

אמרי בני הישיבה ליישב:

לו יהי כדברך, מכל מקום וכי אטו לאו ממילא שמעת מינה, דבההוא דעבד מיתה עסקינן. (11)

תנו רבנן:

אחד החופר בור עשרה, ובא אחר והשלימה לעשרים, ובא אחר והשלימה לשלשים, כולן חייבין, ולא סילק השלישי את מעשי כולם.

ורמינהו מהא דתניא: אחד החופר בור עשרה, ובא אחר ופייד את הבור ומיעט את רחבו ורבה בו ההבל, וכייד או שעשה בו ציורים בולטים בכתלים ונתמעט רחבו של הבור ונוסף בו הבל, האחרון חייב, וסילק את מעשה הראשון, כי היות והוסיף בו הבל ככורה הוא שסילק את מעשה הראשון.

לימא: הא דקתני כולם חייבין רבי היא, נא-ב הסובר: לא נסתלקו מעשי ראשון בכריית השני.

ואילו הא דקתני האחרון חייב, רבנן היא, הסוברים: סילק האחרון — שהוסיף הבל — את מעשי הראשון.

ורבי אמר לך: איידי דכתב האי, כתב נמי האי, [מאחר שכתב גבי פתיחה "איש בור", כתב נמי גבי כרייה "איש בור"].

ואכתי מקשינן לרבנן: וממאי דלחיובי בתרא בא הכתוב, דלמא לחיובי קמא, מנין שבא הכתוב לחייב את השני בנוזיקין ולפטור את הראשון, שמא בא הכתוב לחייב את הראשון בלבד, ולמעט את השני מחיוב נזקי הבור! (8)

ומשנינן: לא סלקא דעתך לפרש כן, משום דאמר קרא: "בעל הבור ישלם כסף ישיב לבעליו, והמת יהיה לו", ומשמע ההוא דקא עביד מיתה, הוא זה שנקרא "בעל הבור".

ומקשינן עלה: והרי האי "והמת יהיה לו" מבעי ליה לכדרבא?! דאמר רבא:

שור פסולי המוקדשין (9) — כגון בכור בעל מום שהוא של כהן, או קרבן אחר שנפל בו מום ונפדה — שנפל לבור, פטור עליו בעל הבור ואף שאינו של הקדש שהרי של הכהן או של הפודה הוא, ומשום שנאמר:

"והמת יהיה לו", במי שהמת שלו לגמרי ויכול להאכילו לכלבים, יצא שור פסולי המוקדשין שאין אתה יכול להאכילו לכלבים. (10)

רעהו, ולא שור של הקדש.

10. וכדילפינן בבכורות טו א ממאמר הכתוב גבי פסולי המוקדשין שנפדו [דברים יב טו]: "רק בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר", ודרשינן: "תזבח" ולא גיזה, "בשר" ולא חלב, "ואכלת" ולא לכלביך, רש"י.

11. כלומר: אחת דיבר הכתוב, שתיים זו שמעתי, רש"י.

תלמוד; גם יש להעיר, שעיקר הדרשה היא מ"אחד ולא שנים".

8. פירוש: היות ומסברא הייתי מחייב את השני גם לענין נזיקין, וכאשר היא סברת רבי, בא הכתוב ופטור את השני.

9. פירש רש"י, שבשור של קדשים תמים, אין הכתוב צריך למעט, שהרי אפילו שור שנגחו נמי פטור, דכתיב: "וכי יגוף שור איש את שור

אמר רב זביד:

הא והא רבנן, כלומר: זו שאמרת: כשעשה הראשון עשרה ובא השני והוסיף עשרה, שלדעת חכמים נסתלקו מעשי ראשון, ומשום כך אמרת, שהברייתא הראשונה לא אתיא כרבנן, אין הדבר כן, שאף חכמים מודים באופן זה שלא נסתלקו מעשי ראשון, ומשום:

דעד כאן לא קאמרי רבנן: אחרון חייב ונסתלק הראשון, אלא היכא דלא עבד קמא שיעור מיתה [שלא חפר אלא תשעה שהוא שיעור בור לנזיקין בלבד] והשני עשהו לבור של מיתה, אז בלבד סילק השני את מעשה הראשון, ואפילו לנזיקין —

אבל היכא דעבד אף קמא שיעור מיתה והשני לא הוא זה שחידש מיתה בבור, אפילו רבנן מודו, דכולן חייבין; ואם כן הברייתא הראשונה אינה בהכרח כדעת רבי, אלא אף כרבנן היא.

ומקשינן עלה: והא סייד וכייד שבברייתא השניה, דקא עבד קמא שיעור מיתה, ומכל

מקום קתני: אחרון חייב, הרי דלכל הפחות לרבנן גם באופן זה נסתלקו מעשי ראשון! ?

אמרי בני הישיבה ליישב:

התם בברייתא השניה במאי עסקינן: שלא היה בו הבל למיתה ואף שהיה בעומקו עשרה טפחים, וכגון שהיה רחבו יתר על עומקו שאין בו הבל, ובא אחר והוסיף בו הבל למיתה, שהיות וחידש בו השני מיתה, נעשה הוא לבדו בעל הבור.⁽¹⁾

איכא דאמרי, דאמר רב זביד ליישב באופן אחר:

הא והא — שתי הברייתות — רבי הן:

הך דקתני: כולן חייבין, שפיר, כיון שברייתא זו סוברת כרבי.⁽²⁾

ואילו הא דקתני: אחרון חייב, עסקינן בכגון שלא היה בו הבל לא למיתה ולא לנזקין, ובא אחר והוסיף בו הבל, בין למיתה בין לנזקין, שבכי האי גוונא אפילו רבי מודה שהשני בלבד הוא שחייב, וכמו שמודה רבי בבור

השני בלבד הוא שחייב, אלא שלשון הברייתא הוא "האחרון חייב", ומשמע שלכל ענין חיובי בור האחרון חייב, ואפילו על ידי חבטה, ולכן אין די בחידוש שעשה בהבל הבור.

2. אבל לרבנן, אין שניהם חייבים כיון שסילק השני את מעשה הראשון, אפילו כשלא חידש השני מיתה בבור, ודלא כלישנא קמא דרב זביד, רש"י, [ויש לעיין, הרי עיקר הלימוד הוא ממה שנאמר "והמת יהיה לו" ההוא דעבד שיעור מיתה, ולפי לישנא זו הרי אין הדין תלוי במה שעשה השני שיעור מיתה, שלא עשה הראשון].

1. ברש"י בד"ה כגון שלא היה בו הבל לא למיתה ולא לנזקין — שהוא הביאור השני בגמרא על הברייתא דסייד וכייד — כתב: שאין נעשה השני בעל הבור לבדו אלא לדעת רב הסובר: בור שחייבה עליו תורה להבלו ולא לחבטו, אבל לפי שמואל הסובר: בור שחייבה עליו תורה להבלו וכל שכן לחבטו, אין די במה שעשה הבל.

ויש להסתפק בכוונת רש"י, אם רצונו לומר, שלדעת שמואל אין די בחידוש לגבי הבל, היות וחייב הוא בבור אפילו על חבטו; או שכוונתו היא, שאף לשמואל, אם התברר שמת בהבל הרי

שהשלימו השני לעשרה לענין מיתה, **אמר רבא:** הניח אבן על פי הכור שהיה עמוק תשעה שהאחרון בלבד הוא שחייב.⁽³⁾

3. סיכום ותוספת ביאור:

א. דעת רבי:

עשה הראשון בור חמשה והשני הוסיף חמישה: או שעשה הראשון תשעה והשני השלימה לעשרה, שניהם חייבים בניזקין; [ובמיתה הראשון פטור, היות ולא כרה שיעור מיתה].

עשה הראשון בור עשרה [שהוא בור מיתה], והשני הוסיף עשרה; שניהם חייבים בין במיתה בין בניזקין.

עשה הראשון בור עשרה והשני סייד וכייד, מתבאר בהמשך ההערה.

ב. דעת חכמים:

עשה הראשון בור חמשה [שאינו בור למיתה], והשני הוסיף חמשה, או שעשה הראשון תשעה והשני השלימה לעשרה: השני בלבד חייב בין למיתה ובין לנזיקין.

עשה הראשון בור עשרה והשני הוסיף עשרה: ללישנא קמא דרב זביד, כולן חייבין, כיון שאף הראשון עשה שיעור מיתה; וללישנא בתרא דרב זביד, האחרון בלבד חייב, ואף שהראשון עשה אף הוא בור למיתה; [כן משמע בגמרא, וכן מפורש ברש"י דללישנא בתרא אינו כן, וראה אות ג].

עשה הראשון בור עשרה והשני סייד וכייד, מתבאר בהמשך ההערה.

ג. כתבו התוספות בעמוד א על מחלוקת רבי וחכמים שבברייתא, שלדעת חכמים האחרון חייב: "דוקא הוא [כלומר: בדוקא נקטה הברייתא אופן שהראשון תשעה והשני עשרה, ולא נקטה הברייתא אופן שהראשון שמונה והשני תשעה] שבביל שחידש מיתה שלא היה מתחילה, אבל ראשון שמונה ואחרון תשעה כולן חייבין בניזקין, כמו זה עשרה וזה עשרים".

ובפשוטו צריך לדחוק, שאין דבריהם אמורים; אלא ללישנא קמא דרבי זירא, שאמר סברא זו; אבל ללישנא בתרא דרבי זירא, אינו כן, וכמבואר ברש"י בהדיא, שלפי לישנא בתרא הברייתא דזה עשרה וזה עשרים היא דוקא כרבי, וכן היא פשוטות לשון הגמרא; וגם לכאורה מוכח כן, שהרי המקשן שפירש ברייתא זו כרבי ולא כרבנן, ודאי סבר, שלפי רבנן נסתלקו מעשה ראשון אף שלא חידש השני מיתה, ורבי זירא בלישנא קמא הוא שחידש לא כן, ואם כן ללישנא בתרא נשאר הסברא כמו בתחילה; ומיהו דחוק מאד לפרש כן, וראה במהרש"א, שפירש דבריהם גם ללישנא בתרא, וראה ב"מהדורא בתרא למהרש"א" שחלק עליו, והביא, שברא"ש מבואר דזה הוא דוקא ללישנא קמא; וראה עוד ב"ים של שלמה" ששתי הלשונות אינם חולקים.

ד. כתבו התוספות בעמוד א ד"ה בור עשרה ובא אחד והשלימו לעשרים כולן חייבין, "והוא הדין לי"א, למאי דפריך עלה מסייד וכייד, ומשני הא רבי והא רבנן"; ביאור דבריהם: לא תימא, שהשני חייב רק כשעשה בעצמו שיעור עשרה טפחים שהוא שיעור בור למיתה, אבל כשכבר היה שיעור בור למיתה והשני לא הוסיף בו אלא טפח אחד אין די בשיעור זה לצרפו להיות בעל הכור שהיה קיים בלעדיו; אלא אפילו בכי האי גוונא חייב השני ואפילו למיתה.

וראיתם היא [על פי ה"ר ישעיה ב"ש"יטה מקובצת", וראה מהרש"א], שהרי הגמרא מקשה על הברייתא מסייד וכייד שהוא תוספת בעלמא של הבל, [ודומה לזה עשרה וזה יא], ומשמע: אילו היה כתוב ששניהם חייבים הוה נוחא לגמרא, והוא הדין עשרה וי"א. [ויש לעיין, למה הוצרכו להוכיח באופן זה, והרי מגופה דברייתא

טפחים, (4) והשלימה לעומק עשרה משפת האבן:

באנו למחלוקת רבי ורבנן, ולדעת רבי: אחר אחרון למיתה, ואחר שניהם לנזיקין; ואילו לרבנן, אחר האחרון בין למיתה ובין לנזיקין.

ומקשינן עלה: והרי פשיטא היא?! כי מה לי אם הוסיף האחרון למטה, ומה אם הוסיף למעלה.

ומשנינן: חידוש השמיענו רבא, שהאחרון חייב, כי מהו דתימא:

אומרים הא רבי והא רבנן].

ה. והנה בתוספות לעיל י ב ד"ה מאי קעביד, כתבו בפשיטות שהחופר בור עשרה ובא אחד והשלימו ל"א אין השני חייב, וכן המשליך עץ אחד בתוך אש גדולה אינו חייב, ובפשוטו הוא סתירה; ואולם לפי מה שנתבאר בשם הרשב"א ומדויק גם מלשון התוספות, אין זו אלא הוה אמינא, אבל לפי האמת אינו כן.

ו. כתב הרא"ה [הובא ב"שיטה מקובצת" ד"ה אבל הרא"ה]: "אחד חופר בור תשעה ובא אחר והשלימו לעשרה, והוא הדין חופר בור שמונה ובא אחר והשלימה לתשעה, אבל החופר בור עשרה ובא אחר והוסיף שנים או שלשה טפחים לא עבד ולא כלום".

והנה מה שכתב בדבשמונה ותשעה חייב השני בלבד לחכמים, משמע שזה גם ללישנא קמא, שצריך חידוש מיתה כדי לחייב את האחרון בלבד, אלא שסובר הרא"ה שאין צריך "חידוש מיתה" אלא כל חידוש בעלמא, מיחס את הבור לשני בלבד, והיות ואינו דומה נזק של תשעה לנזק של שמונה, חייב האחרון בלבד, וחולק בזה על התוספות שהובא באות ג.

ועל מה שכתב, דבעשרה והוסיף שנים או שלשה אין חייב השני כלל, כתב ב"שיטה מקובצת" שהתוספות והרשב"א חולקים על זה, ולפי מה שנתבאר לעיל, לכאורה אין כאן מחלוקת, שהרא"ה הלכה פסוקה בא לומר.

4. בתוספות תלמיד ר"ת ור"א, ביאר, שהנידון הוא כשהקיף את כל הבור, שהרי בגמרא מוכח

שבסייד וכייד האחרון חייב, מוכח כן, שאם תוספת זו מועילה לחייבו לברו, כל שכן שמועילה היא להצטרף; והמהרש"ל הבין כך את ראייתם, וראה מהר"ם שהעיר שאין זה במשמעות לשון התוספות].

ולשון הרשב"א הוא: "ובא אחר וסייד וכייד, קסבר האי מקשה דבא אחרון והשלימו לעשרים לאו דוקא, אלא הוא הדין השלימו ל"א, דהא סיידו וכיירו לפי מה שהיה סבור עכשיו לאו מעשה גמור אלא כל דהו; ופריך דהכי נמי מעשה גמור הוא, דלא הוה הבל למיתה, ובא אחר והוסיף בה הבל למיתה".

ומבואר מדברי הרשב"א שאין זו אלא הוה אמינא; [וכן נראה גם מדברי מהרש"ל בהבנת התוספות, וכן הוא הלשון "למאי דפריך עלה", ולא כתבו "ממאי דפריך עלה"], והיינו משום דלפי מה דמפרשינן לה במסקנא לשתי הלשונות, הברייתא אינה עוסקת בסיווד וכיוד שאינו מוסיף כלום.

אבל ה"ר ישעיה ב"שיטה מקובצת" כתב, שכן הוא לפי האמת, [וראה גם תלמידי ה"ר פרץ, שכתבו בפשיטות שבסייד וכייד האחרון חייב אף אם היה בו תחילה הבל למיתה, וכן כתב המאירי], והיינו משום שמאותה סברא המוכחת בקושיית הגמרא, לא חזרה בה הגמרא, ורק כדי לאוקמי לשתי הברייתות כחד תנא, פירשה הגמרא את הברייתא באופן שהוא מוסיף בסיווד וכיוד; [ולדעת הרשב"א צריך לומר, שאם לא דמיניה וביה קשה הברייתא דסייד וכייד, לא היתה הגמרא נדחקת לפרשה באופן אחר, והיינו

או דלמא: כבר נסתלקו מעשה ראשון, וקמה ליה כוליה בור ברשותיה של שני, ושוב אין מועיל לו הסילוק.

ומסקינן: תיקו. (6)

אמר רבה בר בר חנה אמר שמואל בר מרתא:

בור עמוק שמונה טפחים, ומהן שני טפחים של מים, חייב בעל הבור על המיתה, ואף שאין עומקו עשרה שהוא שיעור בור של מיתה.

ומפרשינן: מאי טעמא חייב הוא על מיתה בכור שמונה שאינו בור למיתה?

משום דכל טפח דמיא [טפח מים] לענין תוספת הבל, בתרי טפחים דיבשה דמי, הרי שיש בכור כמו עשרה טפחים של יבשה.

איבעיא להו:

הוסיף למטה הוא דחייב האחרון על המיתה, כיון דהבלא דידיה קא קטיל ליה [תוספת הבל שלו המיתה את האדם], אבל כשהוסיף האחרון למעלה דלא הבלא דידיה קא קטיל ליה, אימא לא יהיה חייב האחרון על מיתתו בין לרבי ובין לרבנן —

קא משמע לן רבא שהאחרון חייב. (5)

בעי רבא:

טב [סתם] טפח כלומר: אם האחרון — שהוסיף טפח על בור תשעה שעשה הראשון, ונתחייב בנוזקין לבדו לדעת חכמים — חזר וסתם את אותו הטפח שהוסיף.

וכן אם מי שהוסיף אבן על פי הבור, חזר וסילק את אבניו, מהו שיתחייב על לחכמים לבדו על הנזיקין?

מי אמרינן: מאי דעבד הא שקליה, מה שעשה השני הרי סילק, וחזר הבור לראשון.

שהוסיף הבל.

מעשה ראשון, ושניהם פטורים.
ב. יש להעיר בלשון רבא: "באנו למחלוקת רבי ורבנן", שהרי לפי מה שביארה הגמרא, עיקר החידוש הוא שחייב האחרון על מיתתו, אם כן יאמר: האחרון חייב על מיתתו, וזה אינו ענין למחלוקת רבי ורבנן! ? וצריך לומר, שלדעת רבא, אם לא שהבלא דידיה קטליה, אינו חשוב "מחדש מיתה", ואינו תלוי במחלוקת רבי ורבנן, קא משמע לן שהוא "מחדש מיתה", וממילא נחלקו לענין נזקין רבי ורבנן, [ותלוי בנידון שבאות א].

6. א. מלשון הגמרא: "וקמה ליה כוליה ברשותיה", משמע שספק הגמרא היה אליבא דחכמים, ועל פי זה נתבאר בפנים, וכיצד הדין לרבי מתבאר בהמשך ההערה.

5. א. "אילת השחר" בעמוד א, נסתפק, אם הוסיף חרש שוטה וקטן טפח, אם נסתלק הראשון, או שאין מסתלק הראשון אלא אם השני מתחייב על הבור, ובחרש שוטה וקטן שאינו בר חיובא על הבור, אין מסתלק הראשון. ולפי הצד הראשון יש להסתפק כאן: לפי מאי דהוה אמינא, שהיות ולא הבלא דידיה קטליה, אין חייב האחרון על מיתתו, אם ממילא נאמר שלא נסתלקו מעשה ראשון לדעת חכמים, ללישנא קמא דרבי זירא שצריך חידוש מיתה; או נאמר: שאין זו סברא אלא שלא לחייבו על המיתה, כי לא הבלא דידיה קטליה, אבל מכל מקום כיון שבורו של ראשון היה בור רק לענין נזיקין, ושני עשאו לבור של מיתה, נסתלקו

אם היה בור עמוק תשעה טפחים, ומהן טפח אחד של מים, מהו שיהא חייב על המיתה?

מי אמרינן: כיון דלא נפיש מיא כמו בשמונה ושנים מהן מים, לית ביה הבלא

בנדמ"ח], מפרש שהספק הוא אם הראשון חייב או השני חייב, וכהטור.

ובד"ה לכאורה, דן בחפר הראשון עשרה והשני הוסיף עשרה שכולם חייבים [כן נוקט שם ה"מנחת חינוך", וכבר נתבאר לעיל, שלרש"י הוא תלוי בשתי הלשונות של רב זביד], וסתם הראשון את העשרה שהוסיף, שלכאורה יהא דין השני תלוי בספק הגמרא, אם מה שנצטרף לראשון וסילקו מחצי נתבטל על ידי שסתם, או שהסילוק מהחצי במקומו עומד, והשני חייב בחציו אף שסתם.

אמנם כתב שהדבר ברור לא כן, אלא הראשון חייב והשני פטור, ותוכן דבריו בקצרה הם [ובמנ"ח האריך], דבמקום ששניהם חייבים, סיבת החיוב של השני הוא מה שגם הוא בעל התקלה, ואם כן משסילק תקלתו, נפטר, ולא דנו בגמרא אלא במקום שאינו חייב על חלקו בנזק, אלא "סילק את הראשון", אף שגם לראשון יש חלק בנזק, ובזה שפיר מסתפקת הגמרא אולי סילוקו של הראשון במקומו עומד אף שאת התקלה שעשה, כבר סילק, כן נראה לכאורה עיקר כוונתו.

ולפי דברי ה"מנחת חינוך", אליבא דרבי אין מקום להסתפק, ובודאי הראשון חייב והשני פטור; ומיהו לכאורה סברתו היא שלא כהמאירי, שלפי מה שנתבאר נוקט דזה פשיטא שהשני יש לו חלק בנזק ואף שסילק את מעשיו.

ד. הנה הרא"ש בסימן ה, הוכיח שהלכה כרבנן משום ד"בעיא דרבא טם טפח וסילק אבניו אליבא דרבנן, דלרבי לא איסתלק מעשה ראשון", ויש להסתפק אם כוונתו להוכיח מלשון הגמרא דמבואר שנסתלק הראשון לגמרי, או שכוונתו לומר, שלרבי אין מקום להסתפק, כי מאחר שלרבי לא נסתלקו מעשה

ב. כתב הטור בסימן תי: "ולא איפשיטא לן, ושניהם פטורין מספק, ולדברי האומר דמהניא תפיסה לספיקא דדינא, מאיזה מהן שתפס לא מפקינן מיניה"; ומבואר שסובר הטור, שהספק הוא אם הראשון חייב ולא השני, או השני ולא הראשון.

אבל המאירי כתב: "חפר האחד בור תשעה, ובא אחר וכו' עד שהשלימו לעשרה, האחרון חייב וכו', [וכרבנן]; סתם זה האחרון מה שהוסיף בחפירה, או שסילק אבנו, הרי זה ספק אם חזר הראשון לחיובו אם לאו, ומתוך כך מוציאין מיד השני, ואם הוא תופש החצי מיד הראשון, אין מוציאין ממנו".

ביאור דבריו לכאורה: אין ספק שלא נפטר השני ממה שנצטרף לראשון, ואף שסילק את מה שעשה, וספק הגמרא אינו אלא אם כבר סילק את הראשון, או שהסילוק חזר למקומו, ומודים בכי האי גוונא חכמים לרבי ששניהם חייבים.

וצריך לומר דמה שכתב: "ומתוך כך מוציאין מיד השני", היינו שמוציאין בית דין ממנו חצי ולא כולו; [ומיהו צריך ביאור, למה כתב: ואם הוא תופש החצי מיד הראשון אין מוציאין ממנו, — והיינו משום שהוא סובר כהשיטות שבספיקא דדינא אם תפש אין מוציאין מידו — היה לו לומר: ואם תפש את החצי השני מראשון או משני אין מוציאין מידו].

ולשון הרמב"ם [נזקי ממון יב יב] והשולחן ערוך [תי יד]: "הרי זה ספק אם כבר נסתלקו מעשה הראשון, או עדיין לא נסתלקו", משמע קצת כהמאירי, שאין הספק בחיובו של השני אלא בסילוקו של הראשון, אך הסמ"ע לא פירש כן, אלא כהטור, [ולשון "עדיין לא נסתלקו" צריך ביאור, שודאי נסתלקו אלא שחזרו].

ג. ה"מנחת חינוך" [מצוה גג אות יג

[היות ואין ריבוי של מים, אין בו הבל], כלומר: אין בו הבל כשנים של יבשה.

או דלמא: כיון דעמיק טפי, אית ביה הבלא, כיון שהמים בעומק הבור הם נמצאים יותר מאשר בשמונה טפחים ושנים של מים, אם כן יש בו הבל עד שטפה אחד של מים כשנים של יבשה הם — ואף שמאידך גיסא אין בו ריבוי של מים — והרי זה כבור של עשרה טפחים דיבשה.⁽⁷⁾

תו איבעיא להו:

בור שהיה עמוק שבעה טפחים, ומהן שלשה טפחים מים, מהו שיתחייב על המיתה?

מי אמרינן: כיון דנפישו מים טפי, אית ביה הבלא, היות ויש בהם ריבוי גדול של מים יותר משני טפחים של מים, אם כן יש בהם הבל כשנים של יבשה, וחייב על המיתה, ואף שאין המים בעומק כמו בבור שמונה.

או דלמא: כיון דלא עמקא לית ביה הבלא, היות והמים אינם כל כך בעומק כמו בבור של שמונה ושנים מהן טפה, אין בהם הבל כשנים של יבשה, ואף דמאידך גיסא יש בו

ריבוי גדול של מים.⁽⁸⁾

ומסקינן: תיקו.

בעא מיניה רב שיזבי מרבה:

חפר האחד בור עשרה טפחים, ובא השני והרחיבה, מהו?

אמר ליה רבה לרב שיזבי:

הרי מיעט הבלא, הרי מיעט את ההבל של הבור, ותבוא עליו ברכה, ואין השני חייב כלל.

אמר ליה רב שיזבי לרבה:

אדרבה, הרי קירב הזיקא, שמיעט מקום מעמד הרגלים, ושמא לא היה הולך השור עד מקום פי הבור שבתחילה ולא היה נופל.

אלא אמר רב אשי, ניחזי אנן:

אי בהבלא מיית [אם מחמת ההבל מת השור], **הרי מיעט השני הבלא** ואינו חייב כלל.⁽⁹⁾

אי בחבטה מיית [ואם מת השור מחמת החבטה], **הרי קירב השני הזיקא** וחייב.⁽¹⁰⁾

בטפח של מים כשנים של יבשה, אבל כטפח של יבשה, יש בו, ואף שלשון הגמרא הוא "לית ביה הבלא"; וראה לשון המאירי בספיקות אלו.

9. כתבו התוספות: הרבה הוא תימא: דנהי דמיעט הבלא, מכל מקום אם לא שהרחיב לא היה נופל! ? וראה "פלפולא חריפתא" אות ז מה שכתב לבאר בזה; והביא שם מדברי הרמב"ם, שהוא סובר, שאין דין זה אמור, אלא כשמת מהצד שלא הרחיבה, ראה שם.

10. לשון השולחן ערוך [תי סעיף טז] הוא: "האחרון חייב".

ראשון, והנידון אינו אלא לענין שניהם חייבים, בזה אין מקום להסתפק; ולפי צד האחרון [שהוא נראה יותר], יש לפרש את דבריו כהמאירי, שודאי שניהם חייבים, ויש לפרש כה"מנחת חינוך" שודאי אין השני חייב.

7. גירסת הרמב"ם [נזקי ממון יב יא, וכמו שכתב ה"מגיד משנה"], שבבור תשעה ואחד מהם של מים, פשיטא שכשני טפחים של יבשה דמו, וספק הגמרא הוא, בבור שמונה ושני טפחים מהם של מים.

8. בפנים נתבאר באופן שהספיקות הן אם יש

איכא דאמרי כן אמר רב אשי: ניהזי אנן:

אי מהחיא גיסא נפל [אם נפל השור מאותו צד שהרחיבה השני], הרי קירב השני הזיקא, וחייב.⁽¹¹⁾

ואי מאידך גיסא נפל [אם נפל מהצד שלא הרחיבה השני], הרי מיעט השני הבלא, ואינו חייב כלום.

איתמר:

בור שמידת עומקה כמידת רחבה:

רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו משמיה דרבה בר בר חנה, דאמר משמיה דרבי מני, כלומר: רבה ורב יוסף נחלקו מה אמר רבה בר בר חנה משמו של רבי מני:

חד מהם אמר: לעולם יש בה הבל, עד שיהא רחבה יתר על עומקה.

וחד מהם אמר: לעולם אין בה הבל, עד שיהא עומקה יתר על רחבה.

שנינו במשנה: עבר עליו הראשון ולא כסהו, ועבר עליו השני ולא כסהו, השני חייב:

זו ששנינו: "עבר עליו ולא כסהו" אינו כפשוטו, שאם כן למה ייפטר, והרי השמירה מוטלת עליו כמו על השני, ואף הוא פשע; אלא הכוונה בודאי, שאם הפסיק הראשון להשתמש ובא השני להשתמש, נפטר הראשון; ומיהו ראשון מאימת מיפטר [ממתי פטור הוא]?⁽¹²⁾

חד מהם אמר: משמניהו הראשון לשני כשהוא משתמש בכור כבר נתחייב השני בשמירת כל הבור, ומשום שהוא נעשה שואל על כל הבור, ושואל נכנס תחת הבעלים להיות חייב בנזיקין, כמבואר במשנה לעיל מד ב.

וחד מהם אמר: רק משימסור לו הראשון לשני את דליו [הוא כיסוי הבור],⁽¹³⁾ אז נפטר הראשון, כי קיבל בזה השני את שמירת הבור, אבל השימוש לבדו אינו מחייבו יותר מחלקו.

רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו, משמיה דרבה בר בר חנה, דאמר משמיה דרבי מני, כלומר: רבה ורב יוסף נחלקו מה אמר רבה בר בר חנה משמו של רבי מני:

יש לומר, ומבארת הגמרא שמחלוקתם היא כתנאי שכבר נחלקו בזה:

המדלה מים מן הבור, ובא חבירו שהוא שותף עמו בכור ואמר לו: "הנה לי ואני אדלה מים", כיון שהניחו הראשון לשני כשהוא משתמש, פטור הראשון מאחריות הבור.

רבי אליעזר בן יעקב אומר: רק משימסור לו הראשון לשני את דליו, אז נפטר הראשון.

ומפרשינן: במאי קמיפלגי הני תנאי [מה הא טעם מחלוקתם]?

רבי אליעזר בן יעקב סבר: יש ברירה לומר:

13. כתב ה"חזון איש" שהוא מלשון "הדלה עליה את הגפן" [סוכה יא א], ומיהו ברמב"ם משמע שהוא דלי כפשוטו, וכתב ה"חזון איש",

11. לשון השולחן ערוך [תי סעיף טז] הוא: "האחרון חייב".

12. ראה תוספת ביאור ב"חזון איש".

עייל [זה נכנס לתוך שלו, וזה נכנס לתוך שלו].⁽¹⁴⁾

ואילו רבנן סברי: אין ברירה.

אמר רבי אלעזר:

המוכר בור לחבירו:

כיון שמסר לו דליו [כיסויו], קנה, ומפרש לה ואזיל.

ומקשינן: הרי קרקע נקנית בכסף שטר וחזקה, ואם כן היכי דמי באיזה קנין בא הוא לקנותו עד שצריך הוא מסירת הכיסוי?!?

אי בכסף [אם בא לקנותו בקנין כסף], ליקני לבור בכסף, ולמה לי מסירת הכיסוי?!?

ואי בחזקה בא לקנותו, ליקני בחזקה?!⁽¹⁵⁾

ומשינין: לעולם אנו עוסקים במי שבא לקנותו בחזקה, ומיהו כדי לקנותו בעי למימר ליה המוכר לקונה: "לך חזק וקני" –

וקא משמע לן, דכיון שמסר לו דליו: כמאן דאמר ליה "לך חזק וקני" דמי, ועושה חזקה וקונה את הבור.

הוברר הדבר דהאי מדידה קא ממלא [מחלקו הוא ממלא], והאי מדידה קא ממלא [ואף השני מחלקו הוא ממלא], ואם כן אינו שואל על חלקו של השני, ועד שלא קיבל על עצמו שמירת כל הבור לא נפטר הראשון.

ואילו רבנן סברי: אין ברירה לומר: שכל אחד ממלא מחלקו, ואם כן שואל הוא על חלקו של ראשון, ושואל חייב בשמירת גזיקין.

אמר רבינא: ואזדו רבי אליעזר בן יעקב וחכמים למעמייהו [לשיטתם]; דתנן בנדריים מה ב:

השותפין שנדרו הנאה זה מזה, אסורין שניהם ליכנס לחצר השותפין, שנמצא כל אחד משתמש ונהנה מחלקו של חבירו.

רבי אליעזר בן יעקב אומר:

מותרין ליכנס לחצר, שאין האחד משתמש בחלקו של חבירו, אלא זה נכנס לתוך שלו, וזה נכנס לתוך שלו.

במאי קמיפלגי?

רבי אליעזר בן יעקב, סבר: יש ברירה, ואמרינן: האי לדנפשיה עייל, והאי לדנפשיה

קנויה לו לאותו תשמיש שאינו משתמש בה מקנין שעבוד אלא מקנין הגוף, וראה עוד שם אריכות בביאור מחלוקתם של חכמים ורבי אליעזר בן יעקב לענין חצר.

15. כתב רש"י שמשנתמש בו הוי חזקה, ומיהו לענין קרקע שנינו [בבא בתרא מב א], שהחזקה היא כשנעל, גדר או פרץ.

דאפשר, שבדלי ששואבים בו, גומרים לסתום את הבור, והוא עשוי לכך.

14. פירש רש"י: "כל היכא דעייל יכול לומר זה חלקי שאני בורר, ומהני ליה ברירה".

אבל הר"ן בנדריים שם ביאר: "ורבי אליעזר בן יעקב פליג עלייהו משום דסבירא ליה יש ברירה, ומשום הכי אמרינן דכל שעה ושעה שנכנס לחצר בדנפשיה קא עייל וגוף החצר

אמר רבי יהושע בן לוי:

א-ב המוכר בית לחבירו, כיוון שמסר לו את המפתח, קנה, ומפרש לה ואזיל.

ומקשינן: הרי בית נקנה בכסף שטר וחזקה, ואם כן היכי דמי, באיזה קנין בא הוא לקנותו עד שצריך הוא מסירת מפתח?!?

אי בכספא בא לקנותו, ליקני בכספא ואף בלא מסירת מפתח?! ואי בחזקה בא לקנותו, ליקני בחזקה?!?

ושמנינן: לעולם כשבא לקנותו בחזקה, ומיהו בעי למימר ליה המוכר ללוקח: "לך חזק וקני", וקא משמע לך, דכיון שמסר לו מפתח, כמאן דאמר ליה: "לך חזק וקני" דמי, ועושה חזקה וקונהו.

אמר ריש לקיש משום רבי ינאי:

המוכר עדר של בהמות לחבירו, כיון שמסר לו משכוכית [לשון משיכה, והוא דבר המושך את כל העדר אחריו, ומפרש לה לקמן], קנה.

ומקשינן: והרי בהמה נקנית במשיכה כשהיא בסימטא או בחצר של המוכר והקונה, ובמסירה [בעל הבהמה מוסר את הבהמה לקונה באפסר שעליה או בשערה] בלבד היא נקנית, כשהיא ברשות הרבים או בחצר שאינה של שניהם, והיכי דמי שהוא צריך מסירת המשכוכית?!?

אי במשיכה בא לקנות את העדר, ליקני במשיכה ובלי משכוכית.

אי במסירה, ליקני במסירה?!?

ושמנינן: לעולם כשבא לקנותו במשיכה,

ומיהו בעי למימר ליה "לך מושך וקני", וכיון המסר לו משכוכית, כמאן דאמר ליה: "לך מושך וקני" דמי.

ומפרשינן: מאי משכוכית?

הכא תרגמו: קרקשתא [פעמון] שהרועה אוחז בידו ומקשקש בו כדי למושך את העדר אחריו.

רבי יעקב אומר: עיזא דאזלא בריש עדרא [עז חריפה ההולכת בראש העדר].

כדררש הוא גלילאה עליה דרב חסדא, כלומר: כפי שהיה אותו מתורגמן מן הגליל מתרגם לרבים בשם רב חסדא:

כד רגזו רעיא על ענא, עביד לנגרא סמותא [כאשר כועס הרועה על עדרו, מסמא הוא את מנהיגת העדר, והיא נופלת בבורות, וכל העדר אחריה], ומשל הוא, לרועה ישראל, שכאשר כועס הוא על עמו, שם הוא בראשם פרנסים שאינם מהוגנים, והם מובילים את העם לאברון.

מתניתין:

בור של שני שותפים הנמצא ברשות הרבים, כסחו הראשון לאחר שהשתמש בו, והתליע הכיסוי עד שנשבר, ובא השני ומצאו לבור כשהוא מגולה ולא כסחו.

אם נפלה בהמה לבור, השני חייב בנזקה, אבל הראשון פטור מאחר שכיסהו כדין.

בור שבעליו כסחו כראוי אלא שהתליע הכיסוי ונפל לתוכו שור או חמור ומת, פטור.